

attracting the students to a variety of activities that promote the growth of students' socialization; development of organizational forms to encourage each student to self-education and self-improvement (associations, interest clubs, academic circles, debates and discussions, meetings of opponents, evenings of questions and answers, «round tables», meetings with outstanding scientists, artists, exhibitions of works, student theaters, etc.).

The special role in the multifaceted process of social formation of the person belongs to the educational establishment, its teachers, who are able to integrate the efforts of all the participants in social education of the individual. They will have to perform tasks set by the society before the modern educational institution, in particular: the formation of a harmoniously developed personality with high moral character, his/her abilities, aptitudes, interests, which will act as a carrier of culture, an active subject of social relations, to encourage the student to self-development, self-realization, self-improvement, to stimulate his/her vocational and educational training.

Key words: *socialization, components of socialization, educational environment, social and educational mechanisms of socialization.*

УДК 378-051-047.22:005.3](477)(043.3)

Д. О. Козлов

Сумський державний педагогічний
Університет імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

На основі вивчення наукових джерел та аналізу емпіричного матеріалу в статті відстоюється думка, що ефективність реалізації процесу формування управлінської компетентності майбутнього викладача вищої школи пов'язана з функціонуванням сукупності педагогічних умов. До таких віднесено: створення комфортного освітнього середовища, що ґрунтується на педагогічній взаємодії, співробітництві та співтворчості викладача й студентів; запровадження моніторингового дослідження динаміки формування управлінської компетентності майбутніх викладачів на основі кваліметричного підходу; технологізація процесу формування управлінської компетентності майбутнього викладача на основі програмно-цільового управління; посилення практичної складової магістерської підготовки майбутніх викладачів шляхом запровадження інноваційного навчально-методичного забезпечення.

Ключові слова: *управлінська компетентність, формування, педагогічна умова, майбутній викладач вищої школи, моніторинг, кваліметрія, середовище.*

Постановка проблеми. Вхідження України в єдиний науковий і освітній простір передбачає подальшу модернізацію системи ступеневої вищої освіти, яка ґрунтується на принциповому підвищенні її якості, забезпечення гідного рівня навчальних досягнень студентів, сформованості в них актуальних для професійної та соціальної діяльності знань і вмінь, відповідних особистісних і ділових якостей.

Безперечно, що магістерська підготовка педагогів вищої школи нового покоління набуває особливого значення. Об'єктивна необхідність інтенсивних змін педагогічних систем і процесів, варіативність програм і

освітніх технологій, розвиток інформаційно-комунікаційного середовища, забезпечення гуманізації освіти потребують високого рівня готовності викладача вишу до управлінської діяльності.

Основне завдання сучасної вищої школи полягає в пошуку нових шляхів реалізації провідних ідей реформування системи освіти – створення необхідних умов для всебічного розвитку випускника вишу, формування механізмів розвитку й саморозвитку вищої освіти, перетворення освіти в дієвий фактор розвитку сучасного суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Науковому осмисленню проблеми формування управлінської компетентності викладача вищого навчального закладу сприяють наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних учених, у яких окреслено:

- проблему підвищення якості вищої освіти (О. Абдуліна, В. Андреев, С. Андрусенко, П. Анісімов, Т. Буряк, Б. Гершунський, Л. Кондрашова, В. Майоров, Є. Хриков та ін.);
- методологічні засади формування управлінської компетентності викладача (В. Андрущенко, С. Колодезнікова, І. Ширшова);
- проблеми становлення професійних компетенцій викладача вишу (Ю. Зінковський, Л. Матроніна, І. Мікульонок, Д. Панасевич та ін.);
- організаційно-педагогічні та інноваційні компоненти управлінської компетентності (О. Козлова, А. Сбруєва та ін.).

Мета статті – виокремити та схарактеризувати педагогічні умови ефективної реалізації процесу формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Комплексний аналіз проблеми формування управлінської компетентності викладача вищого навчального закладу в науковій психолого-педагогічній літературі свідчить, що на сучасному етапі виникла необхідність розробки нової теоретико-методологічної концепції магістерської підготовки майбутнього фахівця. Методологічне підґрунтя цієї концепції становлять ідеї, узагальнення, положення діалектичної теорії пізнання, тенденції науково-технічного й соціального прогресу, логіко-гносеологічні основи навчально-виховного та навчально-виробничого процесів. Теоретичне підґрунтя складають основні положення теорії професійної діяльності про творчий розвиток особистості, про становлення студентів як суб'єктів навчальної діяльності, розвиток їх активності та самостійності.

Формування управлінської компетентності викладача вищого навчального закладу потребує створення відповідних педагогічних умов, запровадження спеціальних заходів, зорієнтованих на сприяння всьому комплексу знань, умінь, навичок і досвіду діяльності майбутнього фахівця.

У результаті вивчення, порівняння й узагальнення теоретичного матеріалу, зіставлення й аналізу емпіричного розгляду означеної проблеми

ми дійшли висновку, що такими дієвими педагогічними умовами можуть бути: створення комфортного освітнього середовища, що базується на педагогічній взаємодії, співробітництві та співтворчості викладача й студентів; запровадження моніторингового дослідження динаміки формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищого навчального закладу на основі кваліметричного підходу; технологізація процесу формування управлінської компетентності викладача вищої школи на основі програмно-цільового управління; посилення практичної складової магістерської підготовки майбутніх викладачів вищої школи шляхом запровадження інноваційного навчально-методичного забезпечення.

Перейдемо до розгляду кожної з виокремлених нами педагогічних умов ефективної реалізації процесу формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів у процесі магістерської підготовки.

Реформування сучасної системи вищої освіти потребує радикальних змін у професійній підготовці майбутнього викладача вищої школи, створення освітнього середовища, що зорієнтоване на інтереси особистості й адекватного сучасним тенденціям суспільного розвитку.

Поняття освітнього середовища вивчаються протягом останніх десятиріч вітчизняними й зарубіжними вченими (С. Дерябо, В. Лебедева, Ю Мануйлов, В. Орлов, В. Панов, В. Петровський, В. Слободчиков, Ю. Швалб, В. Ясвін та ін.).

Так, визначено сутнісні ознаки поняття «середовище» (С. Сергеев, В. Ясвін, К. Ясперс та ін.); введено термін «освітнє середовище» (Є. Бондаревська, В. Веснін, Л. Кепачевська, І. Левицька, А. Лукіна, І. Улановська); обґрунтовано особливості формування освітнього середовища (Л. Буєв, Ю. Мануйлов, Л. Новиков, Н. Селиванов, В. Петровський, І. Якиманська, В. Ясвін та ін.); виокремлено проблеми створення освітнього простору (Є. Бачинська, С. Гершунський, В. Гинецінський, Б. Єльконін, Б. Серіков, І. Фрумін та ін.) тощо.

У загальному значенні «середовище» визначається як оточення. Отже, найчастіше під середовищем розуміють сукупність умов і впливів, оточуючих людину.

Розвиток педагогічних досліджень приводить до появи нових характеристик освітнього середовища, які відображають різні його аспекти, зокрема: освітньо-виховне середовище (Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петровський, І. Якиманська); творче освітнє середовище (В. Ясвін); розвиваюче освітнє середовище (А. Валицька, Б. Єльконін, І. Фурман); професійно-креативне навчально-виховне середовище (З. Курлянд).

З огляду на результати аналізу психолого-педагогічної літератури та проблематику дослідження, визначаємо освітнє середовище як створюване

на засадах взаємодії всіх учасників педагогічного процесу, навчально-професійне оточення майбутнього фахівця, яке включає різноманітні форми, методи, засоби навчання, що здатні забезпечити формування особистості педагога вищої школи з інноваційно-творчим мисленням, його управлінську компетентність і забезпечують співробітництво та співтворчість і, як наслідок, продуктивну діяльність викладача й студента.

З огляду на визначення управлінської компетентності викладача вищої школи, що подано нами в першому розділі дисертації, виокремлюємо такі концептуальні підходи до створення освітнього середовища щодо формування управлінської компетентності викладачів вищої школи:

- гуманістичний, що відображає людиноцентриський підхід до формування сучасного фахівця в закладах вищої освіти, гармонізацію педагогічних відносин, формування в майбутніх викладачів цілісної картини світу, духовної, педагогічної та управлінської культури;
- системний, який спрямований на вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі, встановлення зв'язків між різними його компонентами та визначення освітнього середовища як цілісної системи, яка формує майбутнього викладача як менеджера інновацій;
- акмеологічний, який дозволяє обґрунтувати закономірності професійного зростання майбутніх викладачів, у тому числі на основі набуття ними управлінських компетенцій;
- інноваційний, який сприяє створенню інноваційно-творчої атмосфери взаємодії між учасниками процесу формування в майбутніх викладачів вищої школи управлінської компетентності шляхом запровадження інноваційних форм, методів і технологій навчання;
- інформаційний, який забезпечує підвищення ефективності професійно-педагогічної підготовки викладачів шляхом упровадження в практику роботи сучасних комп'ютерних технологій.

Для створення комфортного освітнього середовища, яке зумовить формування управлінської компетентності педагога вищої школи, система магістерської підготовки повинна мати сукупність засобів, що забезпечують розвиток управлінських умінь, навичок, досвіду управлінської діяльності. До таких засобів нами віднесено:

1) організація педагогічної взаємодії в системі «викладач-студент» як системи взаємних впливів суб'єктів, які включені в сумісну діяльність на підґрунті спільної мети професійної освіти. Важливим для формування управлінської компетентності викладача вишу є структурування продуктивної управлінської взаємодії викладача та студентів під час занять. У вищій школі майбутній викладач повинен володіти навичками активної, цілеспрямованої, самокерованої пізнавальної діяльності;

2) визнання домінанти особистісно орієнтованого підходу в навчальній діяльності шляхом осмислення й відображення в реальних діях

викладачів і студентів цінностей, інтересів, потреб, уподобань учасників освітнього процесу. За таким підходом, головне завдання викладача полягає в перетворенні отриманих теоретичних знань із фахових дисциплін на власний досвід управлінської діяльності студентів. Необхідно навчити студентів не тільки оперувати науковими поняттями, а й ставити власні цілі та йти до них, здійснювати планування власної діяльності, реально оцінюючи свої можливості, самовдосконалюватися, творчо підходити до вирішення навчальних і професійних завдань, здійснювати самоаналіз і самоконтроль. Тільки тоді в майбутніх викладачів буде формуватися потреба в опануванні основами управління, сучасне ставлення до майбутньої професійної діяльності, усвідомлення власної значущості;

3) упровадження персоналізованого підходу, що передбачає забезпечення й підтримку процесу особистісно-професійного розвитку майбутніх викладачів вищої школи через їхню самоактуалізацію, становлення суб'єктності в умовах діяльності педагогів із самоорганізації змін, що пов'язано з використанням відповідної системи понять, ідей і способів діяльності [11];

4) підвищення ступеня задоволеності від процесу взаємодії учасників педагогічного процесу на основі забезпечення комфортності в системі взаємних дій, які зумовлені метою, що відповідає інтересам усіх і сприяє реалізації потреб кожного, засобами її досягнення, рівнем кваліфікації професорсько-викладацького складу;

5) оптимальний вибір методів навчання, максимальне використання педагогічних можливостей активного навчання (кейс-метод, мозковий штурм, написання есе, навчальний тренінг, диспут, аналіз управлінських ситуацій тощо), які поряд із традиційними (пояснення, бесіда, вирішення проблемних ситуацій), забезпечать ефективність і результативність процесу формування управлінської компетентності педагогів вищої школи.

Урахування в магістерській підготовці майбутніх викладачів вищого навчального закладу зазначених засобів забезпечить поєднання в навчальному процесі педагогічного впливу й педагогічної взаємодії, співробітництва та співтворчості викладача й студента. У такому випадку студент – рівноправний партнер, організатор навчальної роботи, а не тільки споживач готової інформації. Майбутній викладач сучасної вищої школи повинен навчитися розгортати й перетворювати наукове знання на діяльнісно-управлінську форму розв'язання професійних завдань.

Отже, педагогічною умовою формування управлінської компетентності майбутнього викладача вищої школи у процесі його магістерської підготовки є створення комфортного освітнього середовища, що ґрунтується на педагогічній взаємодії, співробітництві та співтворчості викладача й студентів.

Незаперечною є думка, що ефективність навчального процесу значною мірою залежить від здійснення аналітичної, контрольної та оцінювальної функції викладачем. Названі функції охоплюють навчально-пізнавальну діяльність студентів і є механізмом взаємодії підсистем процесу навчання, важливою умовою забезпечення його якості. Мета реалізації аналітичної, контрольної та оцінювальної функцій у навчальному процесі вищого навчального закладу полягає в безперервному вдосконаленні всіх його складових на основі вирішення таких завдань: визначення рівня навчальних досягнень майбутніх фахівців; з'ясування якості засвоєння вивченого матеріалу студентами; оцінювання відповідності форм і методів навчання цілям та завданням професійної підготовки майбутніх фахівців; визначення ефективності самостійної, індивідуальної роботи студентів тощо.

Проте варто зазначити, що у традиційних видах і формах контролю якості навчання студентів виокремлюють низку недоліків, а саме: суб'єктивізм викладача, недостатню мотивацію щодо його здійснення, відсутність індивідуального підходу до оцінювання результатів навчання тощо [8].

Отже, педагогічною умовою ефективної реалізації моделі формування управлінської компетентності майбутнього педагога вищої школи є запровадження моніторингу, який у науковій літературі визначається як модернізований контроль, що дозволяє реалізувати безперервне відстеження готовності слухачів магістерської програми до професійно-педагогічної діяльності, забезпечує визначення найважливіших критеріїв і відповідних показників рівня їхньої підготовленості, дозволяє відстежити та своєчасно попередити небажані відхилення в якості фахової підготовки та спрогнозувати перспективи подальшого розвитку.

Поняття «моніторинг» у педагогічній літературі визначається неоднозначно. Провівши аналіз дефініцій, можна зробити висновок, що в наукових дослідженнях сформувався три напрями вивчення освітнього моніторингу:

- моніторинг як постійне спостереження, слідкування за освітнім процесом або вид контролю [3; 9; 10; 12];
- моніторинг як оцінювання й регуляція освітнього процесу [6];
- моніторинг як система збору, обробки та збереження інформації про стан освітнього процесу з метою прийняття відповідних рішень і оцінювання результатів ужитих заходів щодо підвищення якості освіти [2; 4; 17].

Вважаємо, що освітній моніторинг – це система, що включає: збір, аналіз і збереження інформації про стан освітнього процесу; вироблення рекомендацій щодо підвищенню якості освіти; прийняття відповідних рішень; оцінку результатів ужитих заходів.

З огляду на проблематику дослідження, визначаємо моніторинг як процес і результат управлінської діяльності керівників, професійно-

педагогічної діяльності викладачів у процесі магістерської підготовки і, як наслідок, рівень сформованості управлінської компетентності майбутніх педагогів вищого навчального закладу. Під моніторингом формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи розуміємо супроводжуючий контроль із поточним коригуванням взаємодії викладача і студента в навчальному процесі для досягнення визначеної мети.

Сутність моніторингу полягає в синхронності процесів спостереження, замірювання, отримання на цій основі нових знань про стан об'єкту з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення.

Моніторинг, на нашу думку, – це безперервний процес, замкнута система, що містить низку взаємозалежних компонентів, які підпорядковані визначеній меті.

Система моніторингу формування управлінської компетентності майбутніх педагогів вищої школи містить такі компоненти:

1. Постановка мети й завдань.
2. Визначення об'єкта, предмета та суб'єкта моніторингу.
3. Обґрунтування змісту – педагогічно значимих характеристик об'єкта та чинників, критеріїв і показників, що дозволяють оцінити визначені характеристики.
4. Вибір методів та інструментарію моніторингу.
5. Визначення етапів роботи з інформацією (збір, опрацювання й оцінювання інформації про стан об'єкта моніторингу).
6. Одержання результатів у виді рекомендацій із підвищення якості характеристик об'єкта, що оцінюються.
7. Корекція процесу підготовки слухачів у системі магістерської підготовки (здійснюється за допомогою педагогічного впливу на об'єкт з урахуванням запропонованих рекомендацій).
8. Оцінювання результативності педагогічного впливу та внесення необхідних коректив.

Мета моніторингу полягає в одержанні необхідної, педагогічно значимої інформації про об'єкт моніторингу й використання її для підвищення якості професійно-педагогічної підготовки магістрів.

Об'єктом моніторингу є навчальний процес у магістратурі з педагогіки вищої школи.

Предметом моніторингу виступає управлінська компетентність майбутнього викладача вищого навчального закладу.

Суб'єктами моніторингу є викладачі вищого навчального закладу, адміністрація, методисти, які здійснюють пізнавальну діяльність щодо учасників педагогічного процесу.

Основна мета моніторингу реалізується через конкретні задачі, що діляться на пізнавальні й перетворювальні [13].

До пізнавальних задач належать:

- визначення рівня навченості, розвитку й управлінської підготовки слухачів магістерської програми;
- визначення результативності й ефективності освітнього процесу та його компонентів у навчальному закладі;
- визначення на основі аналізу й оцінки виявленої інформації, доцільності педагогічних впливів.

До перетворювальних задач відносять:

- підвищення ефективності процесів навчання, виховання, розвитку у ході фахової підготовки магістрів;
- підвищення ефективності освітнього процесу у вищому навчальному закладі в результаті здійснення педагогічних впливів (перетворень) на основі зібраної інформації про учасників освітнього процесу.

Предмет моніторингу більш детально розкривається через його зміст, тобто через те, що оцінюється під час моніторингу.

Формування управлінської компетентності майбутнього магістра з педагогіки вищої школи здійснюється протягом усього періоду навчання, а також під час проходження практик або стажувань.

Для здійснення моніторингу процесу формування управлінської компетентності майбутнього педагога вищої школи в нашому дослідженні запропоновано використовувати використано кваліметричний підхід, який дозволяє виміряти якісні характеристики кількісною мірою.

Кваліметрична модель або стандарт діяльності включає державні унормовані вимоги та складається з факторів, що впливають на якість освіти; критеріїв, за які є вимогами до діяльності в певному напрямі; вагомостей факторів і критеріїв (значимості, пріоритетності як реального вектору активності людини); значення ступеня відповідності діяльності вимогам, що встановлюються колегіально [1].

Моніторинг ефективності процесу формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вишу має здійснюватися за допомогою комплексу методів і засобів, а саме:

1) методи збору інформації: спостереження, опитування (усне – бесіда, інтерв'ю; письмове – анкетування, тестування); аналіз результатів діяльності (курсівих і дипломних робіт, наукових праць, звітів із практик або стажування, занять, що проводять слухачі);

2) методи опрацювання й накопичення інформації: статистичні, шкалювання, рейтингове оцінювання тощо;

3) методи оцінювання інформації: узагальнення даних про об'єкт дослідження, надання їх у вигляді висновків;

4) методи використання результатів: планування й координація педагогічних дій, прогнозування, рекомендації, побажання, вимоги, наказ, розпорядження тощо;

5) методи оцінювання отриманих результатів: експертний метод, аналіз результатів діяльності, контрольні заходи, спостереження, статистичний аналіз.

Відповідно для кожної групи методів моніторингу у дослідженні пропонуються різноманітні засоби: запитання, анкети, тести, методики аналізу й оцінювання занять, педагогічних і управлінських практик.

Робота з інформацією в процесі моніторингу здійснюється поетапно: збір інформації про об'єкт дослідження; опрацювання й систематизація зібраної інформації; оцінка інформації, узагальнення зібраних даних.

Результатом моніторингу є висновки й рекомендації щодо вдосконалення освітнього процесу з формування управлінської компетентності викладачів вищу, що впроваджуються в педагогічний процес і коригують його.

У педагогічній теорії та практиці доведено, що підвищенню ефективності будь-якого процесу в освіті сприяє запровадження технологій, або побудова певного процесу на підґрунті технологічного підходу.

З огляду на визначення технології, поданих у науковій літературі, її суттєвих ознак та особливостей магістерської підготовки, зазначимо, що технологія формування управлінської компетентності викладачів вищих навчальних закладів є комплексним інтегративним процесом, який забезпечує взаємозв'язок творчих зусиль суб'єктів педагогічного процесу із загальними задачами магістерської підготовки, передбачає форми та методи організації навчального процесу, що забезпечують реалізацію змісту освіти, охоплюють основні аспекти професійно-педагогічної діяльності викладача сучасного ВНЗ та зумовлює досягнення прогнозованих результатів.

Такою технологією може бути програмно-цільове управління, оскільки його загальними рисами є: чітка орієнтація на встановлені цілі; визначення відповідного інструментарію досягнення цілей; орієнтація на мету як критерій досягнення результатів.

Питанням програмно-цільового управління присвячені наукові праці, в основному, філософів і економістів, зокрема А. Аверьянова, В. Афанасьєва, Л. Євланова, Н. Моїсеєва, Г. Поспєлова, Б. Розенберга, Р. Цвилева та ін. Для реалізації завдань нашої роботи важливими є дослідження проблем застосування програмно-цільового управління в системі освіти, результати яких відображені у публікаціях таких провідних учених, як Н. Барикова, А. Дерягіна, С. Каркліна, О. Касьянова, Ю. Конаржевський, О. Мармаза, М. Поташник, Г. Сериков, В. Татяненченко, Н. Тверезовська, П. Третьяков та ін.

Найбільшого уособлення цільовий підхід набув у програмно-цільовому управлінні, яке має такі специфічні характеристики:

1) визначення управління як «програмного» підкреслює наявність такого важливого інструменту вирішення провідних взаємопов'язаних проблем, як цільова комплексна програма;

2) визначення його як «цільового» характеризує чітку спрямованість на досягнення встановлених цілей, підкреслює структурну та функціональну підпорядкованість ним решти елементів управління.

Програмно-цільове управління та особливості його використання у різних сферах людської діяльності привертає увагу науковців і практиків. Його дослідженню присвячено праці українських й зарубіжних вчених (В. Василенко, О. Віханський, Є. Голубков, Л. Дідівська, Л. Довгань, У. Кінг, Н. Карданська, Д. Кліланд, В. Немцов, Р. Райзберг, В. Тамбовцев, Т. Ткаченко та ін.).

У науковій літературі програмно-цільове управління трактується у широкому й вузькому розумінні [5]. Так, програмно-цільове управління в широкому розумінні – це вплив суб'єкта управління на об'єкт управління, що реалізується на основі методології системного аналізу. Засоби досягнення цілей управління визначаються з огляду на ці цілі та охоплення всіх стадій виробничого процесу або життєвого циклу товару. У вузькому розумінні сутність програмно-цільового управління зводиться до розробки і реалізації комплексних цільових програм, що є єдиним плановим документом, у якому відбиті всі особливості такого підходу до управління.

Щодо вузького розуміння, то у фаховій літературі зустрічаються такі потрактування програмно-цільового підходу:

- робиться акцент на ознаках взаємозв'язку цілей (задач) і оптимізації витрат часу і ресурсів [7];
- програма визначається як комплекс локалізованих в часі та просторі несуперечливих конкретних заходів у різних сферах діяльності, що орієнтується на досягнення як якісно, так і кількісно визначених цілей соціально-економічного розвитку [15].

На сьогодні не існує єдиного підходу щодо трактувань як окремих питань програмно-цільового управління, так і самого його визначення. Програмно-цільове управління розглядається як модель, метод, спосіб, підхід, засоби управління соціальними системами.

Аналіз різних підходів до визначення програмно-цільового управління дозволяє стверджувати, що його сутністю є формування цілей управління, виявлення проблем, що вимагають вивчення й ефективного вирішення, розробка програми або стратегічного плану вирішення проблем, концентрації ресурсів, усунення перешкод досягненню поставлених цілей.

Особливістю програмно-цільового підходу, на думку О. Тимошенко [16], є пріоритет головної мети та орієнтація на кінцевий результат.

Програмно-цільове управління забезпечує єдність дій, спрямованих на узгодження цілей і задач різних рівнів управління, а також часових періодів різної тривалості. Воно дозволяє розглядати вирішення проблеми як цілеспрямований процес, що передбачає: розукрупнення проблеми на складові частини (задачі); виявлення несуперечливості цих частин і їх

взаємозв'язок; встановлення пріоритетів; виділення провідної ланки в сукупності задач; визначення умов для їх комплексного вирішення.

Програмно-цільове управління має низку особливостей. По-перше, програми більш послідовно за інші методи планування реалізують вимоги системного підходу.

По-друге, програмно-цільове управління активізує аналітико-прогностичну діяльність. Над перспективними планами й аналізом сучасного стану спільно працюють усі члени колективу.

По-третє, програмно-цільове управління забезпечує демократизацію управління. Застосування програмних структур дозволяє залучити до вирішення проблем велику кількість фахівців із широким використанням колективних форм ухвалення рішень.

По-четверте, програмно-цільове управління дозволяє поступово змінити стиль управління, збагативши його сучасними прийомами.

По-п'яте, за допомогою програмно-цільового управління реалізуються нововведення, які сприяють підвищенню продуктивності праці, поліпшенню якості продукції або послуг, покращенню соціально-психологічного клімату в колективі, закріпленню позитивних тенденцій і створенню прогресивних традицій.

Зазначені характеристики знаходять відображення в принципах програмно-цільового управління, до яких належать:

- принцип розвитку, який означає, що система управління націлена на зміну об'єкта відповідно до закономірностей його розвитку;
- принцип узгодження цілей на основі загальних інтересів відбиває необхідність здійснення функції координації для забезпечення об'єктивно обумовлених соціальних пріоритетів, пов'язаних із досягненням загальних результатів;
- принцип наукової обґрунтованості та ефективності рішень означає необхідність урахування дії всієї системи законів розвитку суспільства й організації;
- принцип єдності процесу розробки, реалізації та контролю виконання програм полягає в тому, що у процесі розробки програми необхідно прагнути до забезпечення внутрішньої узгодженості роботи всіх розділів і показників їхньої діяльності, точність розрахунків та можливість контролю;
- принцип адекватності вимагає, щоб програми та засоби їх реалізації відбивали реалії сучасного етапу соціально-економічного розвитку з урахуванням їх можливих і необхідних змін;
- принцип забезпечення єдності стратегічного і поточного регулювання.

Програмно-цільове управління є однією з основних форм комплексного, системного підходу до процесів управління об'єктами, процесами, відносинами різної природи та змісту. Програмно-цільове

управління дозволяє вирішувати складні проблеми за допомогою визначення системи заходів, які орієнтовані на цілі, досягнення яких забезпечує розв'язання актуальних проблем.

Отже, використання програмно-цільового управління передбачає:

- визначення проблеми та формулювання цілей;
- розробку й реалізацію програми, спрямованої на досягнення цілей;
- систематичний контроль за якістю та результатами робіт, передбачених програмою;
- коригування заходів, спрямованих на реалізацію цілей.

Обґрунтоване в дослідженні програмно-цільове управління як технологія формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів складається з таких етапів:

- цільовий: формування генеральної мети (підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних, компетентних викладачів сучасного вищого навчального закладу);
- аналітико-прогностичний: вивчення стану професійної підготовки майбутніх викладачів у процесі магістерської підготовки й можливість її вдосконалення в майбутньому, виявлення проблем, резервів, дослідження проблем управлінської компетентності викладачів тощо);
- програмний: розробка стратегії реалізації цілей (опис заходів і шляхів поетапного досягнення мети, складання календарного плану, призначення відповідальних, розробка системи контролю за виконанням програми);
- організаційний: налагодження взаємодії органів управління, кафедр, викладачів, баз виробничих практик, оптимізація ресурсного забезпечення);
- виконавський: реалізація комплексно-цільової програми, відстеження та коригування її реалізації;
- контрольний: моніторинг якості магістерської підготовки викладачів ВНЗ;
- узагальнюючий: підведення підсумків, корекція програм (робота з випускниками, вивчення проблем молодих викладачів, професійно-педагогічної діяльності викладачів тощо).

Отже, педагогічною умовою формування управлінської компетентності викладача вищої школи нами визначено технологізацію процесу формування управлінської компетентності викладача вищої школи на основі програмно-цільового управління.

Важливою складовою навчально-виховного процесу студентів-магістрантів, яка поєднує теоретичну підготовку магістрів з їх практичною діяльністю у вищій школі для вдосконалення вмінь аналізувати, планувати, організовувати та проводити різні форми навчально-виховної роботи зі студентами у ВНЗ є педагогічна практика. Вона забезпечує поєднання

фундаментального науково-теоретичного та практично-методичного напрямів у підготовці майбутніх викладачів та сприяє формуванню системи педагогічних і управлінських умінь, особистісних якостей та ціннісних настанов на науково-педагогічну діяльність магістрантів.

Під час педагогічної практики відбувається не тільки перевірка теоретичної та практичної підготовки магістрантів до самостійної викладацької роботи, але і створюються широкі можливості для реалізації творчого потенціалу особистості та її індивідуальних якостей. Педагогічна практика сприяє формуванню у магістрантів творчого ставлення до майбутньої професійної діяльності, формуванню управлінської компетентності як найважливішої якості сучасного викладача вищої школи.

Модернізація проведення педагогічної практики пов'язана з широким використанням інноваційних педагогічних технологій у поєднанні з добре зарекомендованими традиційними формами й методами навчання студентів.

Тому важливо для підвищення ефективності практичної складової навчального процесу підготовки магістра викладачам ретельно підходити до відбору навчального матеріалу, аналізувати та систематизувати його, шукати новітні методи, методики і форм для легшого опанування практичними вміннями і навичками. Варто зазначити, що не останнє місце в цьому процесі посідає застосування інноваційного навчально-методичного інструментарію, зокрема програмованих засобів навчання.

Програмовані засоби навчання сприяють підвищенню ролі самостійного засвоєння теоретичних знань і надбання практичних навичок у слухачів магістерської програми.

Таким програмованим засобом навчання є робочий зошит із педагогічної практики магістранта, розроблений викладачами Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка і апробований у процесі магістерської підготовки майбутніх педагогів вищої школи. Сутність його використання полягає в тому, що студенти самостійно виконують програму педагогічної практики, але пізнавальний процес запрограмований викладачем. Основу програмного підходу складають процеси надання навчальної інформації, керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів, індивідуалізація засвоєння навчального матеріалу.

У робочому зошиті магістранта містяться завдання, для виконання яких стажеру під час педагогічної практики необхідно зібрати, проаналізувати й узагальнити інформацію. Після опрацювання необхідної інформації, магістрант має заповнити відповідні форми, що дозволяє здійснити самоконтроль набутих знань, умінь і навичок. Крім того, робочий зошит виконує функцію керівництва практичною підготовкою магістрантів, оскільки надані в зошити методичні матеріали містять алгоритми

виконання завдань практики, дозволяють зорієнтувати студента у його майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Оскільки слухач самостійно опрацьовує завдання та контролює якість їх виконання, забезпечується повна індивідуалізація його пізнавальної діяльності.

При такому навчанні засвоєння знань йде шляхом послідовного виконання однієї за другою логічно взаємозв'язаних операцій. Одним із завдань, які розв'язує створений робочий зошит, є забезпечення засвоєння самого алгоритму виконання і навчання студентів застосовувати його в конкретних професійних ситуаціях. Як свідчить психологічна теорія, засвоєння алгоритму, осмислення його дій і всього алгоритму у цілісності відбувається одночасно з його застосуванням у конкретній професійній ситуації.

Даний метод є ефективним, коли необхідно прищепити практичні навички у строгій послідовності дій, запам'ятати рецептурні правила, інструкції тощо.

Практичні завдання, розміщені в робочому зошиті, включають гностичні, управлінські, комунікативні, діагностичні, аналітико-оцінні, дослідницько-творчі види професійної діяльності майбутніх викладачів вищої школи.

У робочому зошиті відображено:

- склад академічної групи, за якою закріплений магістрант (тут же фіксується поточна успішність студентів на проведених заняттях);
- індивідуальний план, який розробляє магістрант на період практики (підписаний керівником практики);
- календарний графік проведення навчальних занять, відвідування занять інших магістрів;
- розклад навчальних занять в академічній групі, за якою закріплений магістрант;
- самоаналіз проведених навчальних занять, виховного заходу в академічній групі;
- аналіз відвідуваних занять, які проведені іншими магістрантами;
- самоаналіз виховного заходу, який проведений в академічній групі;
- аналізи-звіти з кожного виду діяльності (організаційно-методичної, науково-дослідної, виховної);
- загальний звіт про хід та результати педагогічної практики;
- розробка протоколу засідання вченої, методичної ради факультету, кафедри (за вибором магістранта);
- розробка розгорнутого плану-конспекту проведеної лекції;
- розробка розгорнутого плану-конспекту семінарського (практичного) заняття;
- папка з результатами індивідуальної науково-дослідної роботи (повертається магістранту);

- розробка виховного заходу в академічній групі;
- атестаційний лист з виставленими оцінками й підписами відповідальних за організацію та проведення практики.

Використання робочого зошиту в навчальному процесі вищої школи забезпечує цілісне сприймання педагогічних явищ і процесів, підвищує ступінь мотивації, зацікавленості майбутніх фахівців професійно-педагогічною діяльністю, призводить до розширення обсягу підручників і навчально-методичних посібників, сприяє усвідомленому виконанню завдань практики.

Висновки. Отже, серед педагогічних умов, які мають забезпечити ефективність процесу формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи, виокремлюємо такі:

- 1) створення комфортного освітнього середовища, що ґрунтується на педагогічній взаємодії, співробітництві й співтворчості викладача та студентів;
- 2) запровадження моніторингового дослідження динаміки формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищого навчального закладу на основі кваліметричного підходу;
- 3) технологізація процесу формування управлінської компетентності викладача вищої школи на основі програмно-цільового управління;
- 4) посилення практичної складової магістерської підготовки майбутніх викладачів вищої школи шляхом запровадження інноваційного навчально-методичного забезпечення.

До перспективних напрямів розвитку піднятої проблеми відносимо розробку критеріїв сформованості управлінської компетентності майбутнього викладача вищої школи, вибудову діагностичного інструментарію відстеження впливу кожної з вищеозначених педагогічних умов на якість магістерської підготовки в системі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : колективна монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова [та ін.] / за заг. ред. Г. В. Єльнікової. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 572 с.
2. Башарина Л. А. Организационные технологии управления школой: Методическое пособие для руководителей образовательных учреждений / Л. А. Башарина, И. В. Гришина. – СПб. : КАРО, 2002. – 144 с.
3. Белкин А. С. Основы педагогических технологий (Краткий толковый словарь) / А. С. Белкин. – Екатеринбург, 1995. – 450 с.
4. Бершадский М. Е. Дидактические и психологические основы образовательной технологии / М. Е. Бершадский, В. В. Гузев. – М. : Центр «Педагогический поиск», 2003. – 256 с.
5. Бєсєдін В. Ф. Прогнозування і розробка програм : метод. посіб. / В. Ф. Бєсєдін [та ін.] ; за ред. В. Ф. Бєсєдіна. – К., 2000. – 468 с.
6. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
7. Комов Н. И. Организационно-экономический механизм управления научно-техническими программами и целевыми проектами / Н. И. Комов // Экономика и математические методы. - 1991. - Т.27. - Вып. III. - С. 528.

8. Кондрашова Л. В. Процесс обучения в высшей школе : учеб. пособие / Лидия Валентиновна Кондрашова. – Кривой Рог : КГПУ, 2007. – 318 с.

9. Краснокутская Л. П. Подходы к проведению мониторинга общеобразовательной подготовки учащихся / Л. П. Краснокутская // Школьные технологии. – 1998. – № 5. – С. 146-154.

10. Немова Н. Н. Это модное словечко – «мониторинг» / Н. Н. Немов // Директор школы. – 1999. – № 7. – С. 29-31.

11. Рогова Т. В. Персоналізований підхід в управлінні педагогічним колективом школи : монографія / Т. В. Рогова. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2006. – 300 с.

12. Силина С. Н. Профессиографический мониторинг в педагогических вузах / С. Н. Силина // Педагогика. – 2001. – № 7. – С. 47-53.

13. Скопылатов И. А. Система педагогической диагностики в Вузе / И. А. Скопылатов, О. Ю. Ефремов // Педагогика. – 2001. – № 7. – С. 58-62.

14. Стеченко Д. М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком регіону / Д. М. Стеченко // Університетські записки : часопис Хмельницьк. ун-ту управління та права. – 2007. – № 3. – С. 167–172.

15. Сутягин В. Соотношение научных прогнозов и государственных программ социально-экономического развития / В. Сутягин // Проблемы прогнозирования. - 1998. - № 1. - С. 6.

16. Тимошенко О. В. Використання програмно-цільового підходу в організації спортивно-масових заходів майбутніх вчителів фізичної культури / О. В. Тимошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2007. - № 12. - С. 137-140.

17. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Пед. общество России, 2000. – 250 с.

РЕЗЮМЕ

Козлов Д. А. Педагогические условия эффективной реализации процесса формирования управленческой компетентности будущих преподавателей высшей школы.

В статье на основании изучения научных источников и анализа эмпирического материала предложена идея о том, что эффективность реализации процесса формирования управленческой компетентности будущего преподавателя высшей школы зависит от совокупности педагогических условий, в которых он происходит. Предложено такие педагогические условия: создание комфортной образовательной среды, основанной на педагогическом взаимодействии, сотрудничестве и сотворчестве преподавателя и студентов; использование мониторингового исследования динамики формирования управленческой компетентности будущих преподавателей на основе квалиметрического подхода; технологизация на основе квалиметрического подхода; технологизация процесса формирования управленческой компетентности будущего преподавателя на основе программно-целевого управления; усиление практической составляющей магистерской подготовки будущих преподавателей путем использования инновационного учебно-методического обеспечения.

Ключевые слова: управленческая компетентность, формирование, педагогическое условие, будущий преподаватель высшей школы, мониторинг, квалиметрия, среда.

SUMMARY

Kozlov D. Pedagogical conditions of effective implementation of the process of administrative competence formation of future teachers in higher education.

On the basis of scientific sources study and empiric material analysis an idea of efficiency of administrative competence formation of future high school teacher which depends on totality of pedagogical terms in which it takes places offered in the article. The following pedagogical terms are offered: creation of the comfortable educational environment based on pedagogical co-operation, collaboration and co-creation of a teacher and students; the monitoring research of dynamics of future teachers administrative competence formation on the basis of qualimetric approach; technologization on the basis of qualimetric approach; technologization of administrative competence of future teacher on the basis of programmed-purpose management; strengthening of practical constituent of future teachers' master's degree preparation by the use of the innovative educational and methodical providing.

During masters' pedagogical practice there is not only verification of theoretical and practical preparation to independent teaching work but also wide possibilities for realization of personality creative potential individual internals. Pedagogical practice promotes forming master's creative attitude toward future professional activity, to administrative competence forming as major quality of modern high school teacher. Modernisation of pedagogical practice realization is related to deployment of innovative pedagogical technologies in combination with traditional forms and methods of studies

This article analyzes issues related to the training of the future high school teacher as for realization of their professional career and personnel management of the institution in market conditions. The value strategy and strategic human resource management education necessary for the institution efficient activity and the process of readiness formation of the future high school teacher to professional career was shown in the article.

Key words: future high school teacher, career, strategic management, future high school teachers' readiness to career implementation, administrative competence, pedagogical condition, , monitoring, qualimetry.

УДК 614.842:[159.9+37]

М. М. Пелипенко, О. М. Черненко

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ДИСЦИПЛІНОВАНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ДО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

У статті розглянуто поняття «педагогічна умова», зосереджено увагу на особливостях визначення педагогічних умов у сфері професійної діяльності силових підрозділів. Проаналізовано низку наукових позицій щодо тлумачення понять «дисципліна» та «дисциплінованість». Обґрунтовано важливість дисциплінованості як психологічної якості у структурі особистості майбутнього фахівця оперативно-рятувальної служби. Доведено необхідність формування цієї якості під час навчання майбутніх рятувальників у профільному вищому навчальному закладі. Визначено, що дисциплінованість є однією зі стрижневих педагогічних умов формування їх готовності до самозбереження. Встановлено теоретичне підґрунтя забезпечення реалізації даної педагогічної умови.